

ROMÁN EGYKE

BIZONYÁRA VANNAK SOKAN, akik e cím láttára némi meglepetést éreznek. És a meglepetés indokolt is. Hiszen a különböző összehasonlító statisztikai kiadványok egyöntetűen a román nép rendkívüli szaporaságát bizonyítják. Természetesen elsősorban a román statisztikai tanulmányok emelték ki ezt mindenfelé. Jóleső meglepedéssel állapították meg, hogy Románia a népszaporulat terén az összes európai országok élén áll. Romániában születik aránylag a legtöbb gyermek s a román nő termékenységével egyetlen más európai nép asszonyai sem versenyezhetnek.

Magától értetődik, hogy a román nép szaporaságának kérdését a románok ügyesen kihasználták külpolitikai céljaik érdekében. Az Astra kezdeményezésére indított és a román külügyminisztérium által kezdetől fogva bőségesen támogatott *Revue de Transylvanie* című francia folyóirat jónéhányszor közölt tanulmányokat a román népmozgalom jelentőségéről. A folyóirat első, 1934 májusában megjelent száma indította el az ilyen értelmű tanulmányok sorozatát. A szóbanforgó tanulmány szerzője maga Sabin Manoilă, a román statisztikai hivatal vezetője, aki tizenhat oldalon ékes franciasággal bizonygatta, hogy az erdélyi népmozgalmi kérdések alakulása pár évtizeden belül véglegesen megoldja a magyar kérdést. Mégpedig olyan módon, hogy a romániai magyar kisebbség egészen elveszti jelentőségét a sokkal szaporább románsággal szemben. „Erdélyben a románok arányszáma mindennap növekedik, a más etnikai elemeké pedig állandóan csökken” — írta ez alkalommal. „Tegyük hozzá ehhez a be- és kivándorlási folyamatot: ez a román nép előnyére szolgál, melynek lehetőségei vannak az okiráltságból való népfelesleg felvételére. Viszont mindez a kisebbségek hátrányára van, különösen pedig a magyarokéra. Így a dolgok erejénél fogva a kisebbségek és különösen a magyarok élettani fejlődése nem mondható rózsásnak.” A városokban egyre több lesz a román és kevesebb a magyar. A magyarság csak azokban a városokban tudja fenntartani magát, melyeknek környéke magyar. A többi városokból Sabin Manoilă véleménye szerint a magyarság teljesen el fog tűnni. „Ez az a jelenség, amely a trianoni békeszerződés óta a városi magyarság pusztulásának legkevésbé gyógyítható tényezőjévé vált.” A románság életerejé sokkal nagyobb, mint a magyarságé. Ez tehát végső választ ad a tanulmány szerzőjének elgondolásában a revíziós törekvésekre. „A magyarság számára a jövő napról-napra sötétebb lesz. Magyarországon a születések száma szédítően csökken. A népszaporulat nagyon lassú élettani fejlődést mutat, míg ezzel szemben Románia Lengyelországgal együtt — Oroszországot nem számítva — Európa legszaporább országa ... A kisantant országai ma 46,000.000 lakost foglalnak magukban. Magyarország 9,000.000-t. Minden esztendő jobban hangsúlyozza ezt a különbséget Magyarország hátrányára. Ebben van végleges megoldása annak az ellentétnek, melyet úgy állítottak be, mint egy izgató európai kérdést.”¹

Ilyen és ehhez hasonló megnyilatkozásokat gyakran olvashattunk az idézett folyóirat és más propaganda kiadványok lapjain. A román szerzők sohasem mulasztották el hangsúlyozni a román nép nagy életerejét és a magyarság élettani gyöngeségét. Micsoda gyönyörűséggel aknázták ki Illyés Gyula, Kerék Mihály, Kovács Imre és Féja Géza könyveinek szomorú adatait. Hosszú tanulmányokban „ismertették” e fajtajukért

¹ *Revue de Transylvanie*, Tome I. No. 1. 60 p.

aggódó és a segíteni-akarás izzó vágyától fűtött magyar írók könyveit. A Revue de Transylvanie egyetlen ilyen alkalmat sem szalasztott el annak bizonyítására, milyen reménytelenül gyengülő nép a magyar és mekkora különbség van a pusztuló magyarság és a fejlődő románság között. A magyar falukutatók nem kis keserűséggel látták, hogyan fordítják a magyarság ellen éppen az ő könyveiket, melyek pedig a legtisztább és legönzetlenebb fajszeretéből születtek. Némelyikük ki is fejezte azt a gyanúját, hogy bizonyára a román népnek is megvan a maga baja és nyomorúsága, amiről azonban bölcsen hallgatnak a francia és angolnyelvű propagandairások. Arra azonban valószínűleg egyikük sem gondolt, hogy az erdélyi román nép egy részét már évtizedek óta megtámadta az egyke és így Romániának is van egy területe, mely sok tekintetben hasorít a Dunántúlhoz.

Mindez pedig kétségtelenül így van. Jól tudták ezt a magyar egyke jelensége felett örvendő román cikkírók is. Midőn Sabin Manoilá fentidézett tanulmánya megjelent, akkor már éppen hatodik esztendeje múlt annak, hogy a román nép jövőjéért aggódók felfedezték a Bánság román falvaiban pusztító egyke szomorú jelenségét.

A mindennapi szóhasználatban Bánság (Banat) név alatt Románia délnyugati részét értik, azaz a régi Krassó-Szörény és Temes-Torontál vármegyék Romániához csatolt területét. Ez a terület három közigazgatási egységre oszlik: Caras, Severin és Timiș-Torontal román megyékre. Az egyke azonban már a szomszédos Arad és Hunyad megyékre is áttért: jelenleg tehát öt megye területét fenyegeti ez a szörnyű népbetegség. Ez az öt megye összesen több, mint 30.000 km² területet foglal magában, ami azt jelenti, hogy az egykori Magyarországtól Romániához csatolt területnek szinte egyharmada népszaporulat szempontjából ugyanolyan helyzetben van, mint a Dunántúl ismert vidékei.

A bánsági falvakban pusztító népbetegségre először Rámneanfu Petre a román népegészségügy egyik legjobban képzett szakembere figyelt fel. 1928-ban Gh. Oprea közreműködésével feldolgozta a bánsági lakosok születési arányszámának csökkenését. Ez a feldolgozás könyvalakban is megjelent „A bánsági születések csökkenése“ cím alatt (Micșorarea natalității din Banat) és orvosi körökben nagy riadalmat keltett. Ám a kérdés még nem volt ekkor a nagyközönség érdeklődésének előterében. Nem is lehetett, mert a pontos adatok hiányoztak. Románia éppen ekkor kezdte meg az 1930-as népszámlálás előkészületeit. Az előkészületek után megjelent népszámlálás adataira volt szükség ahhoz, hogy az egész közvéleményt felrázzák a bánsági egyke ügyében.

Mihelyt ezek az adatok ismeretesek lettek, azonnal több román közéleti vezetőember foglalkozott a bánsági népmozgalom veszedelmes helyzetével. A népszámlálás adatainak első kötete a megyék és községek lakosainak számáról 1932-ben látott napvilágot „Indicatorul statistic“ c. alatt. Ebből azonnal megláthaták még a kevésbé beavatottak is a bánsági helyzet komolyságát. De valószínű, hogy már az adatok első csoportosításánál kialakult a szakemberekben a bánsági egykével kapcsolatos tennivalók szükségessége.

Erre mutat a Bánság és Körösvidék Társadalomtudományi Intézetének megállapítása. Ennek az Intézetnek — Institutul Social Banat-Crișana — a megalakulása érdekes módon összeesik az 1930-as népszámlálás adatait összefoglaló statisztikai kiadvány megjelenésével. A két egy időben történt esemény között bizonyára megvolt az összefüggés. A népszámlálás adatainak csoportosításából kiderült a Bánság súlyos népbetegsége. Egy felelősségteljes, komoly szakember előtt — és Sabin Manoilá feltétlenül az — rögtön nyilvánvaló volt, hogy itt sürgős állami segítségre van szükség. De az állami beavatkozás csak alapos helyzetismeret alapján lehet eredményes. Ezért az első tennivalónak a bánsági viszonyok, a társadalmi, gazdasági és kulturális tényezők hatásának alapos vizsgálata látszott.

Minden valószínűség szerint ez a megfontolás vezetett a szóbanforgó Társadalomtudományi Intézet megalapítására. Az új intézmény formája

is adva volt, hiszen ekkor már a bukaresti Institutul Social Roman — Gusti professzor vezetése alatt — több mint egy évtizedes működésre tekintethetett vissza. Sőt valószínű az is, hogy Gusti a statisztikusoknál előbb észrevette a bánsági veszedelmet, mert széleskörű falukutatási eredményei által a román társadalmi viszonyok legalaposabb ismerője volt. Így tehát egészen érthető az a támogatás, melyet az új társadalomtudományi intézet kezdeményezőinek nyújtott.

Valóban az „Institutul Social Banat-Crişana“ ünnepélyes megnyitása Gusti professzor jelenlétében és vezetése alatt történt 1932 nov. 27-én Temesváron. Mindjárt ki is dolgozták az alapszabályokat. Ezek szerint a Bánság Körösvidék Társadalomtudományi Intézetnek az a célja, hogy: a) tanulmányozza a nyugati határmenti társadalomra vonatkozó társadalomtudományi kérdéseket; b) szerezzé meg tagjai számára a szükséges tanulmányokat, tudományos műveket és könnyítse meg a statisztikai anyag tanulmányozását; c) terjessze a társadalomtudományi ismereteket.

Az említett célokat kiadványok, jutalmak, falukutató munkák rendezése és kiadása, társadalmi ismereteket terjesztő előadásorozatok, gyűlések és folyóiratok kiadása által szolgálja. A Társadalomtudományi Intézet állandó társadalomtudományi könyvtárt, levéltárt, egy tudakozódó hivatalt és statisztikai irodát állít fel. Hét szakosztállyal működik. Ezek a következők:

1. Gazdasági, pénzügyi, technikai és mezőgazdasági szakosztály. 2. Társadalompolitikai és társadalmi szakosztály. 3. Művelődési és művészeti szakosztály. 4. Városrendezési és közigazgatási tanulmányok szakosztálya. 5. Jogügyi szakosztály. 6. A kisebbségi kérdés szakosztálya. 7. Orvosi, azaz népegészségügyi szakosztály.¹

A bánsági román lakosság egykekérdését kezdettől fogva meghatározta ez a fentismertetett tényező. Így tehát itt a kérdést külön e célra alakult hivatalos szervezet kezdte kutatni és tanulmányozni. Ennek fontos következményei voltak. A Társadalomtudományi Intézet munkáját előadásorozat rendezésével indította meg. Az előadások természetesen elsősorban az egyke kérdésével foglalkoztak.

A kérdést 1933 március 12-én vezette be Ştefan Cioroianu ortodox román esperes. „A bánsági román nép létszámcsökkenésének lelki okai“ című előadásában. Az előadást a Társadalomtudományi Intézet vezetőségének propagandájára nagy és előkelő közönség hallgatta végig. Az esperes először számadatokkal bizonyította a román falvak lakóinak számbeli csökkenését. 17 év alatt Comloş községben 343 lélekkel, Válcániban m-el, Munar-ban 18-al, Lunga-ban 42-vel, Cenadul Mare-ban 95-el, Nerau-ban 77-el, Sarafola-ban 140-el, Secusigiu-ban 113-al csökkent a lakosság száma. Mindez az egyke miatt. Cioroianu esperes ezért a bánsági németeket okolja, ők azok, akik a Zwei-Kinder-Systemmel megmérgezték az egészséges román népet. „Ha a bánsági román anya elaltatta lelkiismeretét és saját maga öli meg családját — mondotta előadásában — a lélekmérgező anyagot kétségtelenül idegenektől kapta, mert az ősnyák életfelfogásában nem találhat példát erre az öldöklésre.“² Pár hét múlva, 1933 április 1-én maga Sabin Manoilá, a statisztikai hivatal igazgatója tartott előadást ugyancsak az Intézet rendezésében. Magas állásának egész tekintélyével és illetékességével hívta fel a figyelmet a bánsági egyke kérdésének fontosságára. Az 1930-as népszámlálás adataival bizonyította, hogy a Bánság falvainak lakóinál található a legalacsonyabb születési arányszám és ugyanakkor a legmagasabb halálózási index. „Bánság vidéke Nyugat-Európa születési arányszámát utánozza, de ugyanakkor felülmúlja Kelet-Európa halálózási indexét.“

Egy következő előadás 1934-ben a bánsági gyermekhalandóság kérdésével foglalkozott. Az előadó, Nemoianu bánsági orvos, a Bánságot „a román nép jól gondozott temetőjének nevezte“.

¹ L. Revista Institutului Social Banat-Crişana, anul I. No. 1. 35 l.

² Ugyanott No. 2—5. 1—8. l.

Ezek az előadások és az előadások anyagát ismertető újságcikkek óriási visszhangot keltettek az egész országban. A bászai egyke kérdése benyomult a román közvélemény érdeklődésének középpontjába. Erre való tekintettel az erdélyi románság legnagyobb kulturális egyesülete, az Astra is programjára tűzte a kérdés tanulmányozását. Az Astrának ezt meg is kellett tennie, mert hiszen már 1927-től kezdve a román népegészségügyi és élettani kérdéseket tekintette legfontosabb munkássága középpontjának. Ezért aztán elhatározta, hogy a maga részéről is kezdeményező lépést tesz a bászai egyke ügyében. Az egyesület elnöke Juliu Moldovan kolozsvári egyetemi tanár és a Közegészségügyi Intézet igazgatója, egy falukutató bizottságot küldött ki helyszíni tanulmányozás céljából. A bizottságot Rámneanu Petre vezette, mint aki valósággal már specializálta magát a népegészségügyi kérdések tudományos vizsgálatában. A bizottság leutazott a Bászországba és ott kiválasztott a helyszíni vizsgálatra három olyan falut, melynek mindegyike átlagosan képviselte a három bászai megye többi falvait. Így tanulmányozták az egyke okait a Caras megyei Várada községben, a Timiş megyei Banloc és a Severin megyei Jablanifa községben. Az 1934 nyarán történt falukutató tanulmányozás anyagát Rámneanu Petre feldolgozta és az Astra kiadásában megjelenő „Buletin Eugenic și Biopolitic” című népegészségügyi folyóirat 1935. és 1936-os évfolyamaiban folytatólagosan közzölte.¹ Ez az anyag különnyomat formájában is megjelent és Rámneanpmak két évvel később a Bászai Társadalomtudományi Intézetben tartott előadásával együtt a bászai egykekre vonatkozó legrészletesebb és legalaposabb adatokat szolgáltatja. Különösen Rámneanu ez utóbbi előadása nyújt általános helyzetképet az egész kérdéstről.²

A három bászai faluban végzett kutatások rendkívül érdekes adatokat tártak fel az ottani román lakosság életmódjáról.

Várada Caras megyei község lakosai nem mondhatók szegényeknek. Átlag 5 hold földbirtok esik minden családra. A falu lakóinak létszáma 1869 óta állandóan csökken. A születések száma évről-évre apadt. Ezer lélek után 1861-től 1870-ig 30,7, 1871—80-ig 28,9, 1881—1890-ig 24,4, 1891—1895-ig 17,6, 1896—1900-ig 18,5, 1901—1910-ig 18,4, 1911—1920-ig 13,0, 1921—1930-ig 15,5, 1931—1933-ig ugyancsak 15,5 születés esett. Ugyanakkor a gyermekhalandóság ijesztő módon megnövekedett. Arányszáma 100 élve született gyermek után 23-5, ami a román átlagos arányszámot is (17,5%) messze felülmúlja, pedig Románia gyermekhalandóság tekintetében Európa összes államai között a legelső helyen áll.

Az alacsony születési arányszám oka a születésszabályozás, az ú. n. egyke. A gyermekhalandóság oka részben a szülők alacsony műveltsége, részben pedig szándékos hanyagság. Az egyke elsősorban a falusi műveltebb és gazdagabb réteghez tartozó családoknál fordul elő. A szegényebb családokban aránylag több gyermek van. „A falusi intelligens családok jártak elől az egyke kérdésében — írja Rámneanu — s ők szélesítették ki azt a nagy utat, melyen ma az egész lakosság a pusztulás felé halad. Ez az ok magyarázza meg, miért hallgatnak erről a kérdéstről a falusi intelligencia tagjai és miért nem vállalják az apostoli hivatást egy olyan kérdésben, mely az egész tartomány legégetőbb problémája. Megelégednek azzal, hogy négy vagy hat szem között, vagy idegen, más községből vagy tartományból származó valaki jelenlétében vitatkozzanak a kérdéstről. És ez minden. A falusi intelligens családok a bűnösök a múltban és jelenben. Az a meggyőződésem —

¹ L. Rezultatul anchetei monografice; partea I. Comuna Várada, Buletin Eugenic și Biopolitic, anul 1935. 193—268 l.; partea II. din Comuna Banloc, anul 1935. 289—340 l.; partea III. din comuna Jablanifa, anul 1936. 14—32 l. Partea IV. anul 1936. 1201.

² L. P. Rámneanu: Soluțiuni în legătură cu problema declinului etnic al populației românești din Banat. Revista Institutului Social Banat-Crișana, 1936. No. 14. i—40 l.

folytatja tovább —, hogy ezek a családok képezik azt a nehezen legyőzhető akadályt, mellyel mindenki szembe találja magát, aki valaha is megpróbált ezen a területen munkálkodni.“

Rámneantu tehát az egykéért már nemcsak az idegeneket hibáztatja, mint az említett Cioroianu esperes, hanem magukat a román intelligens családokat is. A továbbiakban rendkívül érdekes megfigyelésekkel és adatokkal mutat rá arra az általános erkölcsi romlásra, mely a szóbanforgó terület román lakosságánál az egyke egyik legfőbb kiinduló pontját képezi.

Várádia községben a házasság és a családi intézmény mélyszéles válságban vergődik. 1931-től 1933-ig 100 házasság közül 18 válással végződött. A leányok 31.6%-a a házasság előtt már jóval — 12—15 éves korában — megkezdte a nemi életet. Ez a tény a családi intézmény tekintélyét egészen aláásta. A fiatalok inkább vadházasságot vagy próbaházasságot kötnek. A próbaházasság a szülők akaratának megfelelő együttélési forma a községben. A szülők csak anyagi érdekekre vannak tekintettel, mikor vadházasságra vagy próbaházasságra ösztönzik gyermekeiket. A fiatalok a vadházasságot a szülők akaratából kötik meg, nem pedig érzelmi okok miatt. A fiatal pár nem látván a vadházasságban semmiféle hivatalos ténykedést, jelentéktelen dolognak tekinti azt, amit nagyon könnyen fel lehet bontani. És valóban az az elkényeztetés, amelyhez a fiatal, vadházasságban élő asszony még leánykorában hozzászokott, csakhamar megmutatja rossz következményeit. Az új életformában történő legkisebb összeütközés elég ahhoz, hogy az újdonsült asszonyka hazatérjen a szülei házába, ahol mindent megbocsátanak neki. Jól fogadják és úgy tekintik, mint egy felelőtlen gyermeket. Ezután megkezdődik a futkározás a szülők és a vadházastárs háza között, amely néha évekig tarthat, amíg vagy véglegesen elválnak, vagy pedig megöregedve kibékülnek azzal a sorssal, amit a szüleik határoztak meg számukra.

A vadházasságokat nem titokban és hallgatólagosan kötik, hanem az egész falu nagy nyilvánossága előtt. Fényűző szertartás előzi meg, melyen a falu lakóinak nagy része jelen van. Egy nagy menet alakul, melynek élén a vőlegény és menyasszony halad. Ez utóbbi elfátyolozva, drága selyemruhákba és díszes cipellőkbe öltözködve. Végigvonulnak a falu főutcáján, a piacon, elhaladva a templom és az anyakönyvvezetői hivatal előtt, ahová azonban nem lépnek be.

A próbaházasság sok tekintetben különbözik a vadházasságtól. Rendszerint megelőzi ez utóbbi életformát. A felek titokban élnek együtt. A szegény családokban a férjet ez életforma keretében szolgának tekintik. Ez az állapot két-hat hónapig tart. Ez idő alatt a szülők véglegesen megegyeznek a fiatalok hozományára felől és akkor sor kerülhet a nyilvános vadházasság megkötésére. A próbaházasságnak az a célja, hogy az após meggyőződjék a leendő vő képességeiről. Ennek a vőnek „sűrű szítán kell átmennie“ az ottani kifejezés szerint, mert „a mai romlott világban“, amint ők mondják, ki kell próbálni az embereket. Csak e próba után történik meg a végleges egyezés és így mennek a nyilvános vadházasságba át.

Természetesen a vad- és próbaházasság asszonyai egészen mások mint a törvényes házasságban élő asszonyok. A bánsági törvénytelen házasságban szereplő asszony hanyag, a házastárssal nem sokat törődik és még arra sem fordít semmiféle kezdeményező erőt, hogy anyagi helyzetének megfelelő életnívót biztosítson. Szabadidejét vitatkozással, pletykálkodással és különösképpen veszekedéssel tölti el, mely utóbbi gyakran igen heves formákban nyilvánul meg. Az urával veszekedik hűtlenség! ok miatt. Várádia községben a megkérdezett 345 asszony 45%-a házasságtöréssel vádolta az urát. Egészen el vannak foglalva ezzel a feltételezett hűtlenséggel, mely nagyon gyakran csak képzelt és emiatt elsősorban a ruházkodásra fordítanak legnagyobb gondot, mégpedig a külső, látható ruhákra. Ezzel szemben sokkal kevesebbet törődnek a

fehéreneművel. A ruhákra költött összegek gyakran valósággal elképzelhetetlenek. Ruházat által próbálnak vadházastársuknak kedvére lenni és mindent megtesznek azért, hogy pompásabban öltözködjének, mint férjeik gyanított szeretői. Ha pedig vadházastársuk nem tudja meggyőzni őket arról, hogy valóban hűséges hozzájuk, akkor ezek a szerencsétlen asszonyok ugyancsak fényűző ruhájukkal próbálnak bosszút állani olyanformán, hogy ők is szeretőt keresnek maguknak. Ez a hiúsággal és mindenféle nehézséggel telt élet, melyben nagyon sok homályos rész van — különösen a nemi kérdést illetően — és amelyet elsősorban ez együttélési formának bizonytalansága jellemez, előidézte és fenntartotta a nők termékenységének mesterséges akadályozását.

A gyermeklányokat már 12 éves korukban felcicomázva a falu táncába küldi az anyja. Kezdetben tréfálkozva mondogatja, hogy ez vagy az a fiú tetszik neki. Rövid idő múlva azonban már egészen komolyan biztatja a választásra és a házasságra. Míhelyt a szülők megegyeznek a hozományt illetően, a leány azonnal bevonul a próbaházasság, vagy vadházasság életformájába. A megkérdezett asszonyok 89 százaléka a törvényes házasság előtt kezdte meg a férfival való együttélést. Ennek természetesen meg van a maga következménye a születéseket illetően. Az ilyen életformában élő asszonyok általában nem kívánnak gyermeket. A gyermekektől való tartózkodás legfőbb oka a vad- vagy próbaházasság. A megkérdezett asszonyok 56 százaléka a gyermektől való óvakodást az após- vagy anyóssal való egyenetlenséggel indokolta, ami elsősorban a törvénytelen házasság következményeképpen állott elő. A gyermekhalandóságra jellemző, hogy Vărădia községben 1933-ban az újszülöttek 32.1%-a egy éven alul meghalt. A legtöbb haláleset azonban az alacsonyabb műveltségű és szegényebb családokban fordult elő. Ugyanez a megállapítás érvényes a törvénytelen gyermekekre is. Az idősebbeknél a haláleset leggyakoribb oka a tüdővész, vagy a tüdőgyulladás.

A halandóság általános okai a következőkben foglalhatók össze: 1. A nép megöregedése. 2. Az anyák nevelésének hiánya. 3. A törvénytelen gyermekek magas arány száma. 4. Rossz egészségügyi helyzet.

A születések csekély száma és a magas halálozási index miatt Vărădia községben 1914—1933-ig 51 család halt ki. Hatvanöt további család van a kihalás útján, miután egyenes Örökösük nincs és nem is remélhetnek többé gyereket.

Rámneanpi végső megállapítása a községben pusztító egykéről nagyon jellemző. „Az abortus és fogamzás elleni szerek használata által gyakorolt születéscsökkenés oka az asszony hiúsága és az idősebbek anyagi világnézete. Ezek az eredeti, társadalmi jellegű okok idézték elő a ruházatkodásban való fényűzés szeretetét és a leányok nemi életének egészen korai kezdetét. Ezek miatt hanyagolták el a leányok nevelését és kényszerítették őket arra, hogy újból meg újból összeálljanak más és más férfiakkal. Ezek az okok növelték meg a vadházasságok és próbaházasságok arányszámát. Ugyancsak eme szélsőséges individualizmus idézte elő azt a helyzetet, hogy a család élettani egysége egyszerű düledező formássággá változott, melyet sok veszedelmet okozó anyagi indokból létesítettek és gyakran még akkor is felbontanak, ha azt törvényesen anyakönyvezető előtt kötötték meg.“

Banloc (Bánlak) községben a lakosok létszámcsökkenésének más oka van. Itt a szegénységtől való félelem vezetett a pusztuláshoz. A falu lakosai általában még gazdagabbak, mint a Vărădia községbeliek. Családonként 11.9 hold föld felett rendelkeznek. De ezt a földmennyiséget semmiképpen sem akarják szétforgácsolni. Ezért rendszerint csak az első fiú örököl, a többiek pedig kénytelenek elvándorolni. Az anyák azonban ezt mégsem szeretik s emiatt inkább lemondanak a több gyermekről. Itt a lakosok között német és magyar nemzetiségűek is vannak. Ez utóbbiak inkább iparosok és kereskedők.

A faluban tulajdonképpen mindig volt egy kis természetes szaporulat, úgyhogy a létszámcsökkenés oka inkább az elvándorlás. A születésekre vonatkozólag nem lehetett részletes adatokat kapni, mert éppen a falukutató munka kezdetén egy olyan incidens történt, ami megakadályozta az őszinte

adatgyűjtés lehetőségét. Az ápolónővér ugyanis egyik asszonytól éppen az abortusok számát és a születéseket kérdezte. Megnyerte az asszony bizalmát, aki aztán szörnű vallomást tett neki. Bevallotta, hogy éppen nemrég született egy gyermeke, de kevés idővel ezelőtt élve elásta a trágyadombba. Persze azonnal odamentek a megjelölt helyre és a még élő gyereket kiásták. Az esetnek azonban olyan hatása lett, hogy a többi asszonyok nem mertek őszintén felelni a feltett kérdésekre.

Az egykés családok magatartásukat a birtok érdekével indokolták. Csak egy gyermeket akarnak, nehogy a birtok szétforgácsolódjék. Egyikük, akinek két gyermeke volt, nyíltan megmondta: „Az uraknak sincs több gyermekük, pedig ők gazdagabbak, mint mi és inkább van pénzük a neveltetésükre; miért nincs nekik több gyermekük?”

A részletes vizsgálat azonban megállapította, hogy az anyagi okokra való hivatkozás nem egészen állja meg a helyét. Sokkal mélyebben kell keresni a születésszabályozás igazi okát. Ez valószínűleg az élvezetvágyban és a pazar ruházkodásban keresendő. A falu lakosai általában erősen alkoholisták. Az alkoholizmus gyakran egészen hallatlan szokásokat teremtett. A halottak emlékére rendezett adakozás alkalmával öt liter pálinkát visznek be a templomba, ahol rögtön meg is isszák. 1933-ban a 2370 lélekszámú községben 945.800 lejt költöttek szeszes italokra.

Az alkoholizmus általános jelenség a temesmegyei falvakban. Majdnem minden faluban előfordult a következő, szinte hallatlan szokás: a házak védőszentjének napján vagy búcsú alkalmával minden család egy liter pálinkát visz a templomba, amelyet ott a templomban, az istentisztelet házában fogyaszt el. Hasonló szokást követnek a requiemek alkalmával is. Pedig — teszi hozzá Rámneantu — a bánlaki ortodox pap egyike a legjobbakkal az egész ottani esperesség területén.

A másik dolog, amire sokat költenek, a ruházkodás. Talán sehol sem áldoznak akkora pénzösszeget a falusi lányok ruházatára, mint éppen itt. A legtöbb leány selyemruhában megy a templomba. Évenként átlag 5000 lejt költenek egy leányra, tekintet nélkül a szülők anyagi helyzetére. S mindezt haszontalan és a falusi környezethez nem illő ruhákra. Kilenc-tíz éven át költenek ugyanennyit a leány öltözködésére. Tehát ez idő alatt körülbelül 45—50.000 lejt áldoznak fel, ami éppen megfelel egy leány kiházásához szükséges szép hozományoknak.

Banloc községben a gyermekhalandóság 21%. Az idősebb rétegek legveszélyesebb betegsége a tüdővész. 1910—1933 között huszonöt család halt ki; ebből 14 volt román, a többi kisebbségi. Jelenleg egyenes örökös nélkül kihalófélben van 55 család. Ezek közül sokan örököszt fogadnak azzal a feltétellel, hogy az illető, akire majd ráíratják vagyonukat, gondolzza őket öregségükben. Az örökbefogadottak gyakran nem is románok, hanem bán-sági németek.

Jablanifa község létszáma a születések számának csökkenése miatt apad. Itt a leghangsúlyozottabban állapítható meg, hogy a születések száma a műveltebb és gazdagabb családokban esett. A régebbi nemzedék asszonyai még átlag négy gyermeket szültek, a mostaniak már csak kettőt.

Az abortusok és fogamzás elleni szerek általánosak. 210 megkérdezett asszony közül 172 élt valamelyik fentemlített lehetőséggel. Negyvenhét százalékuk eljárását anyagi okokkal, 30 százalék pedig családi egyenetlenséggel indokolta. Az asszonyok 48%-a azonban vadházasságban élt. A természetes szaporodás ezelőtt 40—50 esztendővel állott meg. Oka elsősorban a vagyon elforgácsolódásától való félelem, a fényűzés és az önzés volt.

Az egész Bán-ságra kiterjedőleg Rámneantu már említett 1936-os előadásában rajzolt összefüggő, egységes helyzetképet. Itt mutatta be

az általa összegyűjtött adatok alapján az egész Bánság pusztulásának folyamatát. Ezek szerint, amíg 1912-től 1930-ig a többi román tartományok lakossága szaporodott, a Bánságé állandóan csökkent. Havasalföldön a fenti idő alatt évente 100 lélek után 1.22, Moldovában 0.75, Olteniában 0.42, Erdélyben 0.40, Bukovinában 0.33, Körösvidéken és Máramarosban 0.28%-kal emelkedett a lélekszám, de ugyanekkor a Bánságban mínusz 0.14%-kal csökkent. A lakosság számának csökkenése elsősorban a falvakon és néhány kisebb városban állapítható meg.

Az 1910-es népszámláláshoz képest az 1930-as a következő helyzetet mutatta: Caras (Krassó), Severin (Szörény) és Timi? (Temes) megyék összlakossága 1910-ben 823.136 lélek volt. 1930-ban már csak 772.992. A létszám tehát ugyanazon a területen húsz év alatt 50.144 lélekkel csökkent. Ebből Caras megyére 20.051, Severin megyére 12.230 és Timi? megyére 17.863 lélekcsökkenés esik. Eszerint Caras megye falvainak létszámcsökkenése 10.5, Severin megyéé 5.8 és Timi? megyéé pedig 4.2%-os.

Az 1930-as népszámlálás adatai szerint a Bánság területén lévő 588 község közül 454-ben csökkent a lakosság száma. A lakosság létszámcsökkenése kisebb és nagyobb falvakban egyaránt tapasztalható, tehát a csökkenés jelensége független a falvak nagyságától.

Hasonló létszámcsökkenés tapasztalható Lipova, Oravija és Orsova városokban, míg a többi bánsági városok lakossága szaporodást mutat. Ez azonban csak látszólagos szaporodás, ami a bevándorlásból eredt.

1910—1930-ig a bánsági falvakban egyre kevesebb lett az újszülött gyermekek száma. Ezáltal 16%-kal csökkent a 19 éven aluli lakosok arányszáma. 1910-ben Caras megye falvaiban az összlakosság 37.4%-a volt 20 éven aluli, 1930-ban már csak 34.3%. Severin megyében ugyanez idő alatt a fenti százalék 411-ről 37.6-ra, Timis megyében pedig 40.9-ről 34.3%-ra esett le. Viszont Erdély falvaiban a lakosság összlétszámának még mindig 44%-át képezik a 20 éven aluliak.

Az összes bánsági népek létszáma csökkent a fenti idő alatt, kivéve a ruténeket és ukránokat. A létszámcsökkenés azonban nem egyforma arányú. Itt-ott a magyarság létszámcsökkenése a legnagyobb, de másutt a románság vezet. A fenti idő alatt körülbelül 24 román község pusztult el, átlagosan ezer lélekszámot számítva egy-egy községre.

1930 óta a helyzet még rosszabbodott. 1934 szeptember 1-től 1935 szeptember 1-ig a Bánságban a lakosság 1796 lélekkel apadt. Az apadás oka a születések és halálesetek közti különbség. Ámde az apadás elsősorban a románokat érinti, mert az 1796 lélek közül 1755 román és csak 41 más nemzetiségű. Ez idő alatt az életindex a következőképpen alakult: a rutének-nél és ukránoknál 190, a magyaroknál 122, a sváboknál 84.4, a románoknál 83.5, a zsidóknál 70.8. Ami azt mutatja, hogy a Bánság területén a ruténeket és magyarokat kivéve az összes többi népek a normálison jóval alul állanak életindex tekintetében.

A bánsági románság vérbeli összetétele lassan-lassan átalakul az egyke miatt. A csökkenő létszámú falvakba ugyanis mások költöztek be. Az újonnan jöttek nagy része ugyan román, de más vidékről való. Ugyanis a háború után elég nagyarányú telepítés történt a Bánság területén. Új telepések érkeztek Foeni, Jadani, Seceani, Hemeacova, Reca?, Rudna, Bucovăf, Satu-Maré, Ivanda, Gilad, Peciul-Nou, Fibus, Cadar, Gherman, Urseñj, Gad, Bazos, Firiteaz, Remetea-Mare, Pádurani, Comiat, Hodos, Cérna, Nadas, Bobda, Gátaia, Partos, Stációvá, Mánastire, Janova, Clopodia, Sánmihaiul Román, Sângheorghe, Sculia és Opatifa községekbe. Ezek a telepések Alsó-Fehér, Torda, Kolozs, Hunyad, Szeben és Kiskúkiüllő megyéből jöttek. Eredeti helyükön az egykét nem ismerték. Pár év alatt azonban teljesen átvették a bennszülött lakosok betegségét és így nem használt a telepítés sem. Viszont betelepítésük által a bánsági nép szokásai megváltoztak. Egykori faji tisztaságuk kezdett elhalványulni.

A fent ismertetett létszámcsökkenést a születések alacsony arány-
száma és a magas gyermekhalandóság okozza. Ez azonban nem min-
denütt egyforma arányú. Más a helyzet a falvakon és ismét más a váró-
sokban. A falvak lakóinál átlagosan 18.9 születés esik ezer lélekre éven-
ként. Ez még Franciaországban is ritkaság, az egyke klasszikus hazájá-
ban. Egy kis táblázat egészen megvilágítja a bánsági megyék sajátos
helyzetét.

A születések száma 1926 után ezer lakosra :

	Caras	Severin m e g y é k	Timiş
1926	23·4	26·7	23·1
1927	21·6	24·4	22·4
1928	23·8	25·9	22·7
1929	23·1	25·0	22·4
1930	23·3	24·6	22·3
1931	22·7	25·1	20·4
1932	21·5	23·7	20·4
1933	18·8	20·8	19·5
1934	18·7	29·3	18·2

Emellett a lakosság létszámának csökkenéséhez hozzájárul a halál-
esetek nagy száma is.

A helyzetre hasonlóképpen jellemző a házasságkötések számának
állandó csökkenése. Ennek a táblázata az említett időben a következő-
képpen alakult:

Házasságkötések száma ezer lakos után:

	Caras	Severin m e g y é b e n	Timiş
1926	16·2	20·2	20·6
1927	15·8	18·5	19·4
1928	17·2	20·3	19·7
1929	17·4	19·2	19·0
1930	15·9	19·4	18·8
1931	14·4	17·4	16·3
1932	12·0	13·2	15·4
1933	12·7	13·5	13·4
1934	12·7	13·4	13·3

E különös jelenség oka a vadházasságban keresendő.

Hogyha most az általános, létszámcsökkenés okait összegezzük
Rámneantu megállapításai szerint ez okokat két főcsoportba oszthatjuk.
A másodlagos okok közé Rámneantu a következőket veszi fel: A nők csekély
műveltsége, a családi intézmény tekintélyének hanyatlása, a takarékoság
szellemének hiánya. A bánsági falvakban az asszonyoknak mintegy 50%-a
12—16 év közt kezdi meg a nemi életet. Ennek súlyos következményei
vannak. A vadházasságok és törvénytelen gyermekek nagy száma leginkább
emiatt van. A bánsági gyermekek 20 százaléka törvénytelen, míg Erdély-
ben ez az arány csak 10 százalék. Ez azt jelenti, hogy minden ötödik bánsági
gyermek törvénytelen.

A gyermektelenség igen jelentős oka a pazarló és iszákos életmód.
A nők fényűzően öltözködnek, a férfiak pedig sokat isznak. Nagyon sok
családban ruházatra és alkoholra annyit elköltenek, hogy azzal két gyer-
meket lehetne felnevelni. Rámneantu szerint a takarékoság hiánya külön-
ben is általános a románoknál. Ezt azzal bizonyítja, hogy egyetlen főváros-
ban sincs annyi ragyogó autó, mint Bukarestben. És egyetlen országban
sem olyan kicsi a takarékpénztárak betevőinek száma, mint Romániában,
ha a lakosok számát és a talaj termékenységét más országokéval összehason-
lítjuk.

A lélekszámcsökkenés elsődleges okai a következők: a lelkierő csök-
kenése, a jövőben való bizalom hiánya, az eszmehiány, nemzeti és állam-

polgári öntudat hiánya, az önzés és az anyag szeretete. Ezek együttesen idézték elő azt a folyamatot, mely az egykére vezetett. Az egyke inkább a tehetősebb családokban fordul elő. Tehát oka nem a gazdasági helyzet» az anyagi bajoktól vagy szegénységtől való félelem. „Nem a szegény családok panaszkodtak arról, hogy öltözet hiánya miatt nem akarnak gyermeket, hanem a gazdagabbak indokolták a termékenység meggátolását azzal, hogy ha két gyermeknél több van a családban, nem tudják őket megfelelően öltöztetni.“ Az individualizmus, az önzés és a fényűzés szeretete világosan megállapíthatók a falvakban végzett kutatások alapján. Ezek a jelenségek egy lelki hanyatlás külső megnyilvánulását képezik. Ezeknek a családoknak lelki alapja gyenge, hiányzik belőlük minden rugalmasság, félrehúzódnak és érdektelenül fordulnak el a nemzeti élettől, a társadalmi és családi kötelezettségektől. E családok asszonyai uralkodnak a faluban gazdaságilag és fényűzés szempontjából is, mert a többiek sem anyagi, sem külső szempontból nem versenyezhetnek velük. A férfiak a világtól és az utcától magas kapuk, kerítések által elválasztva élnek, hogy senki se láthassa meg, mit csinálnak az udvaraikon. Rendszerint megelegesznek azzal, hogy alkohollal mérgezik önmagukat.

Ennek a társadalmi helyzetnek szomorú következményei láthatók az egész Bánságban. A dalárdák és más kulturális megmozdulások egyre csökkenő száma, valamint az egykés gyermekek aránylag kevesebb életereje világosan mutatják, micsoda óriási veszedelem fenyegeti ezt az egész vidéket. Ezek a jelenségek már az egész tartomány kulturális és gazdasági hanyatlását idézhetik elő.

Körülbelül ezekben foglalható össze a bánsági egyke kérdésének története. Amint figyeljük, a román népegészségügy vezetői megfelelő komolysággal fogtak hozzá e nagy népbetegség leküzdéséhez. Rámneanfu javaslatai közül egypár már meg is valósult. A Bánságban szaporították a körorvosok és ápolónővérek számát. Lipova központtal új egészségügyi járást létesítettek. Elrendelték a lő éven aluli gyermekek számára az egységes egyenruha viselését. Törvényeket hoztak az abortus ellen és különböző módon siettek a többgyermekes családok támogatására. Mindezek azt mutatják, hogy a kérdés állandóan foglalkoztatja a román köröket. Különösen azóta, mióta a bánsági egyke kérdésének nagy nemzeti jelentőségére is rádöbbentek. De csak a jövő dönti el, vajjon meg lehet-e állítani rövid idő alatt egy olyan folyamatot, mely ezelőtt félszázaddal kezdődött? Mindenesetre egy bizonyos: az egyke nem magyar privilégium.

KACSÓ PÉTER